

Hívő keresztény a XX. században*

Idestova két éve lesz, hogy a Bíboros Fővédő úr és a Társulat tagjainak előlegezett bizalmából én tölthetem be a Szent István Társulat elnöki tisztét, amelyben elődeim a katolikus közélet jeles és országszerte ismert képviselői voltak, mint legutóbb *dr. Réthly Antal*, a kiváló természettudós. Nem a magam felértékelése kedvéért említem nagynevű elődeimet, hanem éppen azért, hogy megokoljam, mekkora elfogódottsággal vállaltam ezt a szerepet, a magam kicsiségének tükrében meglátva azt is, milyen szegénnyé vált a magyar katolikus társadalom, ha nem akadt olyan jeles képviselője a világiak körében, akinek neve önként kínálkozott volna a Társulat elnöki tisztére való jelölésnél. Engem talán csak az javállhatott, hogy a legnehezebb időkben sem titkolva hitemet, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának lehettem tagja, s így egyik élő demonstrációja vagyok annak, hogy a szocialista Magyarország legfelső helyein megvan a becsülete a hívőknek, s hogy tehát joggal remélhető, lehetséges olyan együttműködés, olyan párbeszéd a nem keresztény jellegű magyar állam és a hívő keresztény társadalom között, amely dialógus szolgálata — felfogásom szerint — a Szent István Társulatnak is egyik feladata. Ebben a szellemben s ebben az irányban szeretném mai előadásomat is megtartani és magamat a Társulatnak így bemutatni.

Előadásom tárgya nem tudományos jellegű, mint az különben szokásos az igen tisztelt Választmány negyedévi ülésein. Szakmát, a jogtudományt sem tudományos szinten műveltem, hanem gyakorlati síkon. Előadásom is laikus előadás. Erre már címe is utal: *a Világiak (más szóval laikusok) Apostolkodása*. Köztudomású, hogy erről a témáról szól a II. vatikáni zsinat egyik okmánya, s húsz évvel a zsinat meghirdetése után indokolt erről éppen itt beszélnünk, a Szent István Társulatban, amelynek elnöke mindenkor világi hívő s tagjai is, egyháziakkal együtt, jelentős részben világiak. Persze, erről a témakörrel, a világiak apostolkodásáról is lehetne tudományos szinten értekezni, én azonban hadd szóljak most erről is teljesen laikus módon, más szóval teljesen szubjektíve. Ezért is választottam előadásom címéül ezt: *Hívő keresztény a XX. században*. S még ezt a címet is szubjektíve fogom fel: az én XX. századomról akarok beszélni, és a magam hívő kereszténységéről, illetve az általam látott hívő kereszténységről.

Igen tisztelt Választmány! Nem lehet feladatomban a *Világiak Apostolkodásáról* szóló zsinati határozat tüzetes ismertetése. Sértő volna feltételezni ilyen illusztris testületről, hogy ezzel újat mondhatnék előtte. Célom csak az lehet, hogy valamást tegyek: mit tanultam én mint laikus ebből az okmányból, a magam helyzetéről egyházban és világban, hogy milyen útmutatást ad saját benső és külső tapasztalásom szerint a Zsinat egy hívő kereszténynek a XX. században. Éppen ezért megleégszem azzal, hogy szinte csak a főbb fejezetcímeket idézem fel.

Ide kívánczik elsőbben is a Zsinat fő okmányának, az egyházzal szóló konstitúciónak a IV. fejezete: *A világi hívekről*, amely kilenc pontban foglalkozik a világi hívek helyzetével. A laikusok az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék az Isten Országát, mondja a *Lumen Gentium* (31. p.), mégis hangsúlyozza a híveknek a pásztorokkal való egyenlő méltóságát Krisztus teste építésében, idézván a legutóbbi esztergomi püspökszentelés alkalmával három új segédpüspökünk által a közös emlékképek felirataul választott Szent Ágoston-mondást is: „Értetek vagyok püspök, veletek keresztény” (32. p.), s utal azoknak a férfiaknak és nőknek a példájára, akik Pál apostolt segítették az evangélium hirdetésében, sokat fáradozván az Úrban (33. p.). Azt is kimondja, hogy Krisztus, a nagy Próféta, prófétái küldetését a világi hívők által is betölti (35. p.). A világi hívők is terjesszék Isten Országát (36. p.). Nemcsak kapniok van joguk — lelki javakat —, de ők is feltárhatják szükségleteiket és óhajaikat, mégpedig azzal a szabadsággal és bátorsággal, amely megilleti azokat, akik Isten gyermekei és testvérek Krisztusban. Tudásukhoz, il-

*Elhangzott a Szent István Társulat szokásos negyedévi, választmányi ülésén, 1979 őszén.

letékességükhöz és rátermettségükhöz mérten szabadságukban áll, sőt olykor kötelességük is, hogy véleményt nyilvánítsanak az egyház javát illető dolgokban. A felszentelt pásztorok pedig szívesen használják fel okos tanácsukat, bizalommal ruháznak rájuk tisztségeket az egyház szolgálatára, hagyjanak nekik szabadságot és teret a cselekvésben, sőt bátorítsák őket, hogy kezdeményezzenek is. Atyai szeretettel figyelmesen vegyék fontolóra Krisztusban a világiak javaslatait, véleményeit és előterjesztett kívánságait. Azt a jogos szabadságot, amely a földi társadalomban kijár mindenkinek, ismerjék el és tiszteljék a lelkek pásztorai (37. p.). Hatalmas kijelentések!

S ha figyelmünket az *Apostolicam Actuositatem* kezdelű zsinati határozat felé fordítjuk, ebben nem kevésbé fontos kijelentéseket találhatunk. Kezdve mindjárt annak leszögezésénél, hogy a világiak apostolkodása keresztény hivatásuk közvetlen következménye (1. p.). Figyelmeztet persze a határozat, hogy ez az apostolkodás szent közösségben történjék Krisztusban testvéreikkel, főképpen pedig lelkipásztoraikkal, akikre tartozik, hogy megítéljék, igaziak-e a kegyelmi adományok, rendezett módon történik-e felhasználásuk: nem azért, hogy kioltásák a Lelket, hanem hogy mindent felülvizsgáljanak és a jót megtartsák (3. p.). Felsorolja a határozat a kitűzött célokat az egyházban és a világban, az evangéliumi igazság és megszentelés szolgálatát, az evilági rend szolgálatát, a karitatív munkát, annak hangsúlyozásával, hogy a bajok okait kell megszüntetni s e célból minden jóakarató emberrel együtt kell működni (8. p.). Említi az egyházi közösségeket, melyekben világiak nélkül legtöbb esetben nem lehet teljesen eredményes a lelkipásztorok apostolkodása. Mi Magyarországon azzal büszkélkedünk, hogy a Zsinatot jó negyven évvel megelőzve már az 1919-es tanácskoztársaság idején felállítottuk az azóta is működő egyházközösi tanácsokat. Ezek — ha jól működnek — modelljei, kiinduló csírái annak, amit a zsinati határozat felvázol. A Zsinat most továbblépésre sarkall: az egyházközösi kereteket túlmenően ajánlja, hogy a világiak a főpásztorok hívására kapcsolódjanak be az egyházmegyei munkába (10. p.). Természetesen páratlan jelentősége van a családban való apostolkodásnak, s hadd tegyem hozzá, — hiszem, hogy a Zsinat szellemében — baráti családok közös, keresztény síkú együttműködésének (11. p.). Külön pont szól a *fiatalok apostolkodásáról*: maguk a fiatalok legyenek az ifjúság első és közvetlen apostolai (12. p.). Nyomatékosan tárgyalja a határozat a világiak apostolkodásának a hierarchiához való viszonyát. A hierarchia feladata, hogy elevenné tegye a világiak apostolkodását. A hierarchia nem veszi el a hivatástól az önálló cselekvés oly szükséges lehetőségét, sőt egyes olyan feladatokra is rájuk bíz, amelyek közvetlenebbül kapcsolódnak a lelkipásztorok munkáihoz, például a keresztény hit oktatását, bizonyos liturgikus cselekményeket, a lelkek gondozását (24. p.). Aláhúzza a hierarchia, a klérus és a világiak párbeszédének a szükségességét (25. p.). Konkrét felhívásokat is tesz: a lehetőséghez képest minden egyházmegyében szervezzék meg a tanácsokat, amelyek az egyház apostoli tevékenységét segítik az igehirdetésben és a megszentelésben, a karitatív, társadalmi és egyéb területeken (26. p.). S itt még egyszer említi az együttműködést azokkal, akik nem vallják magukat keresztényeknek, de elismerik az emberi értékeket (27. p.). Szól végül a zsinat az apostoli munkára való felkészítésről (28—29. p.), megint előtérbe állítva, hogy főképpen a serdülőket és fiatalokat avassák be az apostolkodásba és töltsék be annak szellemével (30. p.).

Íme, az egyház történelmének egyik legnagyobb fordulópontján mindannyiunkhoz szól, a régi hangon szól, és mégis mintha merőben új hangon szólana: valahogy olyasféléképpen, mint ahogy az édesanya és édesapa hangja is ugyanaz, midőn felszerűt gyermekéhez beszél, mint az, mellyel kicsinyét irányította, s mégis egészen más. Csak ha ugyanazt a hangot hallja a gyermek, s mégis másként csendülve, immár beavatva őt a szülők gondjaiba, csak akkor nő fel hozzájuk, s csak akkor maradhat fenn és mélyülhet el a régi kapcsolat. Ezt a várva-várt hangot tudta megütni a II. vatikáni zsinat. Nemesak ebben az okmányban, de a többiben is. Elmondhatjuk az emmauszi tanítványokkal, hogy lángolt a szívünk, midőn meghallottuk ezt a hangot, felismervén benne az oly nagyon szeretett régít, s mégis megértve belőle a lelkünk mélyén áhított újat.

Persze, úgy is lehetne mondani, hogy a Zsinat nem hozott lényegesen újat: nem is hozhatott, azt kellett tanítania, aminek tanítását Krisztus Urunk bízta az apostolokra. „Ha valaki más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit tőlünk

kaptatok, átkozott legyen” — írja Pál a Galáta-levéiben (Gal 1,9). De ugyanaz a Pál írja a korintusiaknak: „Eddig tejfel tápláltalak, nem szilárd étellel, mert nem bírtátok el” (1 Kor 3,2). Vagyis a tanítvány életkorához mért szavakkal kell hirdetni ugyanazt az igazságot. Ne „gyermeki hitünket” akarják hát visszaadni, ne akarják a felnőttet pólyába kötözni, mutassák fel nekünk a felnőtt-höz illő hitet, úgy ahogy azt a Zsinat tette. Azt várjuk, hogy kézen fogva vezessenek azon az úton, amelyen közösen kereshetjük az örök igazságokat. Mert „a mai ember nem azt várja, hogy mindig mindent legjobban tudó vezetői legyenek, sokkal biztatóbb számára az a hang, amely bevallja, hogy az egyház, bár tanítói funkciója van, sohasem mondhatja el önmagáról, hogy Jézus evangéliumát egyszer és mindenkorra és teljességgel megértette.” (A *Vigília* márciusi számából idéztem ezt a kijelentést, *Szennay András* főpát cikkéből.) És ennek a gondolatnak a másik oldala az, hogy ne akarjanak bennünket, serdülteket vagy éppen felnőtteket a „gyermeki” engedelmesség béklyóiba beleszorítani. A felnőtt-höz az értelmes alávetettség illik. Hiszen a parancsok felülbírálásának a kötelezettségére éppen századunk történelme tanított meg csattanósan. A kánonjog is a belső fórumot, persze a jól tájékozott belső fórumot, teszi meg legfőbb parancsnak. Hadd idézzem itt megint a *Vigília* cikkét: „Önmaga ellen vétene az Egyház, ha személyeket és csoportokat földalatti mozgalomba kényszerítene, illegálisba kergetne, és úgy tüntetné fel, mintha az ilyen karizmatikusok és prófétái ihletből kritikát gyakorlók szubverzív, felforgató elemek lennének.”

Le kell hát fordítani az evangélium üzenetét a XX. század nyelvére, a felserdült ember nyelvére. A *Világiak Apostolkodásáról* szóló határozat is ilyen XX. századi fordítás, nem pedig merőben új találmány. Hiszen világi apostol volt a próféták túlnyomó része, s akit az Apostolok Királynőjének mondtak, a Boldogságos Szent Szűz, Isten alázatos Szolgálóleánya, nemde a *világi apostolok* pártfogója is, ő maga is a világi rendhez tartozván, bár mint az egyház ősmintáját, mindnyájunk Édesanyját (Krisztus rendelte őt annak a Kereszten) természetesen az egyház egyetlen rétege, szervezete, tartománya, kegyhelye sem sajátíthatja ki magának. Maga az okmány utal azokra a világiakra, akik Szent Pált missziós tevékenységében segítették. S az első századok térítői bizonyára nagyobb részt világiak voltak, másként hogyan terjedhetett volna el oly hirtelenséggel a keresztény hit az egész Birodalomban, ha a piacon, a fürdőknél, a hajókon és az országutakon az egyszerű keresztények nem beszéltek volna hitük-ről s nem élték volna azt mások szeme előtt. És még a középkorban sem Szienai Katalin volt az egyetlen világi apostol. (Ma egyházdoktorként tiszteljük ezt a teológiát nem végzett laikust.) Volt hát mindig világi apostolkodás. Ám ennek célja, és ennél fogva eszközei is, nemegyszer mások voltak annál, mint amire ma szükség van. A középkorban s még későbbben is egy szervezett keresztény társadalom, állam felépítése volt az eszménykép, aminek utópisztikus voltát a történelem megmutatta. (Szent Katalin sem ennek hirdetése miatt lett egyház-tanítóvá.) Ez nemcsak azért bizonyult utópiának, mert az emberiség nagy többségét sohasem sikerült kereszténnyé tenni, hanem azért is, mert minél jobban törekedtünk a „keresztény állam” felépítésére, annál többet vesztett az egyház a maga igazi apostoli küldetéséből s vált világi célok eszközzé, lassan-lassan maga is elvilágiasodva, persze sohasem a maga teljes egészében. Akik azonban a politikai katolicizmus útjára léptek, azok számára végül is másodlagossá vált a kereszténység lényege. Az ilyesfajta mozgalmak nem hívőket, hanem pártbíveket neveltek elsősorban. El kell hát vetnünk teljesen és őszintén a közelmúlt ilyesfajta célkitűzéseit s belátnunk, hogy nem valamiféle katolikus társadalom megvalósítására kell törekednünk, hanem arra, hogy katolikusként, keresztényként tudjunk élni, itt Magyarországon a szocialista társadalomban. A XX. századból ne akarjunk visszatérni a középkorba!

Mert a XX. századdal az emberiség merőben új, felnőtt korszakába lépett. Ezt már az én fiatal koromban is kezdték meglátni a nagy gondolkodók, mint például *Schütz Antal*, akinek tanításán kezdtem modern kereszténnyé nőni. De hogy mekkora lesz ez a fordulat, azt senki sem sejtette még a két háború közötti időszakban. Hiszen akkor még az új technikai forradalom sem bontakozott ki a ma is még csak alig belátozott méreteiben. Hol voltak még az atomfizika, a csillagászat, a biológia szédületes távlatai, hol a lélektan és a társadalomtudomány forradalma, illetve ezeknek a forradalmaknak széles körben való megismerése és érvényesülése. Akkor még legfeljebb arról volt szó, hogy a világ

egy kisebb részén már jogot nyert a polgári demokrácia, a szocializmus még csak távoli morajlásként hangzott. Ma már joggal nevezhető századunk a szocializmus századának is, nemcsak azért, mert a föld jelentős részén a szocializmus elvei szerint akarják építeni a társadalmat, de azért is, mert a világ többi részén is a szocializmus nem egy célkitűzése, arculatának nem egy vonása, így vagy úgy, jelentős módon és mind jobban előtérbe lép a fejlődés menetében.

Mit mondjak még a XX. század jellemzőjének? Mondjam, hogy ez a század a világháborúk százada? Két világháború pusztított végig a földgolyón és sokan egy harmadik rémével ijesztgetnek. Én mégis azt mondom, hogy ez a század nem a háborúkról lesz nevezetes, hanem a világméretű béketörekvés kibontakozásáról. Éppen a háborúk borzalmai érelték meg az emberekben nemcsak a békevágyat, nemcsak a háború irtózatát, hanem a béke keresése, biztosítása lehetőségeinek a tanulmányozását s a békére való erőteljes törekvéseket is. Nem véletlen, hogy több pápai enciklika fő témája éppen a béke, s hogy a Zsinat okmányaiiban is különös hangsúlyt kap ez a szó, mellyel a feltámadott Krisztus köszöntötte tanítványait. És ha a béketörekvések századának merem nevezni a XX. századot, akkor egyúttal az emberi testvériesülés századának is kell mondanom, hiszen a békének ez az előfeltétele. Igen, hiszem, hogy nem a náci fajüldözés és népirtás, nem is másfajta, még többfelé uralkodó apartheid lesz ennek a századnak a jellemzője az utókor szemében, hanem az ezek elleni küzdelem s az ezeken aratott győzelem. Úgy, ahogyan *II. János Pál pápa* lengyelországi zarándoklata során, az auschwitz haláltáborban, Koibe atya és Edith Stein mártírhalálának a színhelyén figyelmeztetett rá: „Le kell vonnia a világnak az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglaltak következményeit, hogy sohasse legyen egyik ember a másik eszköze, egyik a másik rabszolgája, soha ne legyen az ember a hódítás, a megcsúfolás, a kizsákmányolás és a halál áldozata” (M. K. 279—280.). Hiszem, hogy a XX. század hátralévő s már a Krisztus utáni harmadik évezredbe átvezető két évtizedének ezek az eszmék lesznek a jellemző erői. S a XX. század hívő keresztényei büszkék lehetnek rá, hogy az ember-testvériség, az emberiség egységének a gondolata ott tükröződik a Zsinat okmányaiiban, a *Gaudium et Spes* örvendező reménységet keltő tanításában, de talán kiemelten is az ökumenizmus, a kollegialitás, a vallásszabadság okmányaiiban, és a *Világiak Apostolkodásáról* szólóban is. Mert ha nincs béke az emberek egysége nélkül, másrészt nem képzelhető testvéries egység a pluralizmus toleranciája nélkül, nem képzelhető a demokrácia nélkül. És az egyház éppen ezekkel az okmányokkal váltja meg belépőjegyét abba a társadalomba, amelyben a kereszténység immár nem képez névleges többséget sem, hanem a kisebbségi sorsot kell vállalnia, minden ressentiment és álcázott triumfalista nosztalgia nélkül. Így kell uralkodó egyházból szolgáló egyházzá lennie, Krisztus Urunk szava szerint, aki erre többször is intette tanítványait, talán legszembetűnőbb emlékeztetéssel a búcsúvacsora lábmosás-geisztusában. Csak ezen az úton lehet a XX. század igazán Krisztus évszázada.

Mert, persze, minden század a Krisztusé: a születése előtti századok óráá vártak, az őt követők arra vannak hivatva, hogy belőle éljenek. Nem úgy, hogy felkentei uralkodjanak, hanem úgy, hogy szentjei mindenűt a kicsinyek, az elnyomottak, a szegények, a szenvedők szolgálatára álljanak. Ehhez azonban az kell, amire az evangélium már első lapján felszólítja nemcsak Krisztus kortársait, hanem minden századok emberét a világ végezetéig: térjete meg, mert elközelgett az Isten Országá. Ám ezt a felhívást is minden kor számára újra le kell fordítani. *Nyíri Tamással* vallom: „Engem nem annyira a marxista valláskritika hoz zavarba, mint inkább a mi rutin-szemléletünk, az, hogy nem készülünk fel a kor szemléletében való igehirdetésre, az nyugtalanít, hogy nem tudunk eleget tenni a hívők jelenkor igényeinek, az eleven hit igényeinek.” Más szóval, nem ismerjük a XX. század és hívő keresztényeinek a nyelvét és igényeit. És még kevésbé a nem keresztényekét.

„Hívő keresztény a XX. században” — írtam előadásom fölé. S ha röviden elmondtam, hogyan is látom a XX. századot, szabadjon most arról is szólanom, *kit nevezek hívő kereszténynek*. Mindenekelőtt: szándékosan mondom hívő keresztényt és nem keresztény hívőt, noha a kettőnek ugyanazt kellene jelentenie. Ám a „keresztény hívő” fogalma megkopott, gyakran mindazokat értik rajta, akik meg vannak keresztelve, vagy legalább azokat, akik, különböző indokból, ha csak nosztalgiából is, be-betévednek a templomba. Ilyen „keresztény hívő”

még sok van, de lényegesen kevesebben vannak azok, akiket hívő keresztényeknek mernék nevezni. Ahogy *P. Liégé*, a nemrég elhunyt domonkos atya írta: „Van, akinek hite csupán örökség: ismeri vallását, de kevésbé ismeri Istent”. Én csak azt tudom hívő kereszténynek nevezni, aki a *személyes Istennel személyes kapcsolatot tart*. S az ilyen kereszténységre nyilvánvalóan csak igazán személyes, emberi kapcsolatokban lehet nevelődni. Hadd hajtom itt meg fejmem tisztelettel *P. Tornyos Gyula S. J.* emléke előtt, aki engem — édesanyám után — leginkább tudott rávezetni a személyes istenkapcsolat élményére, s a hit embertársi vetületére is, olyan közösségben, amit mai szóval kiscsoportnak lehetne nevezni. Erről a nagyszerű apostolról mondták a papra bottal támadó kiserdei nincstelenek: a Páter kivétel, őt szeretjük, mert nagyobb kommunista, mint mi. Persze, nem kommunista volt, csak igazán Krisztust követő keresztény. De hát a kisemmizettek vajon sokat láthattak-eilyent abban az időben, a magyar feudálkapitalizmus korában? Sajnos, ezek a kevesek csak kevesek hitét vagy legalább a hitről formált képét fordíthatták meg. De hát persze a hit általában is kevesektől kevesekhez jut el leginkább, hogy e kevesek megint más keveseknek adják majd tovább. Az első pünkösdkor Szent Péter ihletett beszédére 3000-en csatlakoztak Krisztushoz — alighanem mind személyesen ismerték a Názáreti Jézust —, ám az ilyen látványos, de igazi és tartós megtérésekre nemigen van több példa a történelemben. A tömegmegmozdulások — mint mondjuk az egykori katolikus nagygyűlések — lelki haszna aránytalanul kevés szokott lenni. Azt hiszem, az igazán apostoli munkát végző paptestvérek velem együtt vallhatják, hogy a Lélek gyümölcsei ma, a csendes, alázatos munkában, kisebb, de elevenebb közösségekben érlelődve, nagyobb számban teremnek, mint az egykori látványos káprázatokban.

Kereszténységünk kezdetben mindannyiunknál gyermeketeg. Van, aki megragad ebben s legfeljebb rossz értelemben vett nyáj-katolikus lesz. Divatos szóval nevezhetnők az ilyen felnőtt keresztényeket vulgár-keresztényeknek is, a vulgár-marxisták analógiájára. Ezek — ha műveltségük egyébként fejlődik — fenntartásos keresztényekké, kultúr-keresztényekké, folklór-keresztényekké válnak. Ha vulgár-hitük megmarad, de elfogy belőlük a keresztény hit veleje, a szeretet, ezekből lesznek a fanatikus keresztények. (Mondanom sem kell, hogy más világnézeteknek is megvannak a maguk fanatikusai.) A legrosszabb persze az, ha a külső máz és a jelszavak maradnak meg s minden, amit bármiként is hitnek lehetne még nevezni, szétporlik: ezek a farizeus, a karrierista keresztények. A legkülönösebb, hogy ilyenek napjainkban is vannak, amikor úgy tűnnék, mintha a kereszténységhez való tartozás egyoldalúan hátrányt jelentene. Persze megint csak azt kell mondanom, hogy más ideológiáknak is megvannak a maguk farizeusai, karrieristái. Azt hinnék, hogy két különböző ideológia vallói közt a farizeusok azok, akik legjobban megértik egymást — összekacsintó haruspexek —, amint hogy fanatikusaik harcolnak legjobban egymás ellen. Ez utóbbi persze igaz, az előbbi mégsem így van. Saját tapasztalataim alapján mondom: igaz barátságok a kétféle világnézet „hívői” között szövődhetnek.

Mert „hívői” nemcsak a kereszténységnek, nemcsak a vallásnak vannak. Vannak például „hívő” marxisták is: ők maguk nevezik így magukat. Nem mint ha vallást csinálnának világnézetükből, de azért, mert nemcsak elméletileg vallják a marxizmust, nem is vakhittel, fanatikusán követik, még kevésbé karrierizmusból, hanem önfeláldozásra is kész, áldozatot vállaló meggyőződésből, tiszta lélekkel, az embertárs szolgálatának szellemében — hasonlóan ahhoz, ahogy a hívő keresztény vallja a maga hitét. A hívő keresztényt persze minden más világnézet „hívőjétől” megkülönbözteti Istenével való személyes kapcsolata, akit nem lehet „éltető eszmévé finomítani”. Ám más „hívő” sem nélkülözhet valamiféle személyes szeretet-kapcsót, különben eszméjének könnyen fanatikusává válhat. A fasiszta elméletek követői között legjobb esetben is csak ilyen fanatikusokkal találkoztam, hiszen „hinni”, olyan értelemben, ahogyan beszéltem róla, csak valami jóban, végső sorban csak a szeretetben lehet, ami nekünk keresztényeknek egy jelentésű Istennel. Szerencsémnek tartom, hogy nem egy „hívő” marxista barátom van. Összekapcsol velük az, amit *Szennay András* pannonhalmi főpát így jellemez: „Nemde, szent feladat mindkét fél részére, hogy minden ember emelt fővel nézhessen önmagára és másokra? Emelt fővel, mert a maga elveit megvallva szabadon él s nem gyáván vagy képmutató módon. Végeredményben mi mindannyian választás előtt állunk. Választhatjuk az „ab-

szolút szentet' vagyis Istent, vagy pedig 'tisztelhetjük szentként' a földi értékeket, kizárva ezekből Istent. Ám nem dönthetünk soha az ember ellen."

Hívő kereszténynek én azt nevezem, aki nem csak a keresztény kulturális és morális örökséget teszi magáévá, de a természetfeletti hitet is éli, azt egyre inkább elmélyíti önmagában, kora műveltségének szintjén, aki életével és szavaival is kész a személyesen megélt élő Krisztus mellett tanúskodni s beletartozónak érzi magát a Krisztus mellett tanúskodók közösségébe, vagyis az egyházba, aki imádkozik és a szentségekhez járul, de akit mindez nem valami szektás öntudat fanatizmusával tölt el, hanem testvérének tekint minden embert s különösen azokat, akik — bármely világnézet alapján állva — szent kötelességüknek érzik a világ, az ember szolgálatát. Csak az ilyen hívő keresztények képesek megvalósítani a világiaknak azt az apostolkodását is, amire a Zsinat buzdít. Könnyű-e ilyen hívő kereszténynek lenni a mai egyházban, és a mai profán társadalomban?

Mindenekelőtt azt hiszem, hívő kereszténynek lenni mindig nehéz. Hiszen a Kereszt mindenkor botrány és oktalanság marad a Krisztusban nem hívők számára. Nem könnyű ez a XX. században sem. Nem könnyű valóra váltani a Zsinat tanítását, egyszerre képviselni az ősi igazságot és ugyanakkor lefordítani azt a kor nyelvére. Ezt a feladatot csak a klérus és a hívek együttműködése oldhatja meg. Mi laikus keresztények nem engedelményeket kérünk papjainktól, a hierarchiától: közös munkára szeretnénk vállalkozni Krisztus ügyéért. És ezen a téren sok mindent tudunk nyújtani a szolgálati papságnak, a hierarchiának: ahogy a Zsinat mondja, a világ problémáit kell az egyházi közösség elé terjesztenünk s erre sokszor mi vagyunk csak alkalmasak. Mi élünk a kétkedő, a közönyös, nem hívő emberek között, akiket papjaink sokszor nem is ismernek vagy csak nagyon felületesen, problémáikat sokszor nem értik meg igazán. Ezt is személyes tapasztalatból mondom. Papjaink — általában mondom s még azt sem állítom, hogy többségükre igaz, ám mégis nagyon sokukra — jobban tapadnak, fölölegesen is, a múlthoz, mint a hívő világiak, s néha úgy tűnik, hasonló probléma áll fenn az egyházban, mint a kezdet kezdetén, amikor a zsidó közösségben felnőtt apostolok és környezetük szemben találták magukat egy egészen más kultúrkörből érkező hívősereggel, a hellenizálókkal, akiknek a zsidó-keresztényekkel való összeolvadásához nemcsak Szent Pál zsenialitása kellett, hanem bizonyos olyan nem papi hivatást betöltő keresztények is, akik saját lelkük átférfalódásán keresztül tanulták megismerni a problémákat. A jeruzsálemi apostoli zsinatnak volt bátorsága látszólag szakítani egy 2000 éves múlttal, megőrizvén annak lényegét, s most ehhez hasonlóan nagyot lépett a II. vatikáni zsinat is. Akárhogy is van, minden erőt össze kell fogni, hogy a Zsinat ügye el ne sikkadjon, sőt olyan hajtóerő legyen, mely megint hosszú időre lendületet ad az egyház életének.

Szabadjon itt hivatkoznom dr. *Lékai László* bíborosnak 1976-ban az MTI részére adott nyilatkozatára is: „Még előttünk van a zsinat egyik alapvető eszméjének a valóráváltása, t. i. a laikusoknak rendszeres és mind szélesebb körű beiktatása az egyház mai életének a fejlődésébe és evangélizáló munkájába.” S *Lékai* bíboros azóta hatalmas lépéssel vitte előre ezt az ügyet, megvalósítván a világiak rendszeres teológiai képzésének lehetőségét. És hadd idézzem a legutóbbi esztergomi püspökszentelésen elhangzott nyilatkozatot is, *Bagi István* püspök szavait a hívekhez, akikkel — mint mondotta — párbeszédbe kíván lépni, mert „mit ér a pásztor nyáj nélkül és hová lesz a nyáj pásztor nélkül”? Tudom, hogy ez csak szónoki kérdés volt, de megvallom, bennem is felrémlt olykor egy ilyen horizontális egyházszakadás szörnyű víziója. Távol legyen!

A dialógus témájához érkeztünk. S igen, talán ez az előadásom kiinduló pontjával választott zsinati határozat és annyi pápai megnyilatkozás veleje. A hívek nagykorúvá válása után ez az egyetlen mód, ahogyan a híveket kormányozni, ahogyan a híveket megtartani lehet. De hadd idézzem ennél a témánál még egyszer *Bagi* püspököt, aki nyomatékosan kiemelte, hogy a dialógust elsősorban Istennel, teremtonkkal, megváltónkkal és megszentelőkkel kell folytatni s azután püspökkel, papokkal, világiakkal, végül pedig az egyházon kívül állókkal is. Nincs más út: vagy a párbeszéd, vagy a magunkra maradás, ami persze akkor volna a legtragikusabb, ha az Úristennel sem tudnánk párbeszédet folytatni, mert az ilyen magunkra maradás a kárhozat.

„Aki a párbeszédben felmerülő kérdésekre nem ad választ, annak vagy nincs mondanivalója, vagy pedig nincs bátorsága beszélni” — hangzott el Esztergomban. De ez is: „Nekünk van mit mondanunk és van bátorságunk is”. Ezzel szeretném bevezetni az utolsó témát, *hogyan érzi magát a hívő keresztény a XX. század polgári társadalmában*, amely többségében nem keresztény, nem is akar keresztény lenni és nem is várható, hogy az legyen. És itt mindjárt meg kell mondani, hogy nemcsak a szocializmus társadalmáról van szó: nem, a hívő kereszténység alighanem mindenütt kisebbség, s ahol még nem az, a dolgok logikája szerint azaz kezd lenni. Aki külsőlegesen keresztény, azt elfoghatja a csüggedés, aki fanatikus, azt a harci vágy: „újra” meghódítani a világot Krisztusnak. „Újra?” — kértem, s a magam részéről időzjelbe tettem a szót. Volt-e már valaha igazán Krisztusé a világ? És itt nemcsak a missziós területek hatalmas néptömegeire gondolok, hanem arra is, hogy például fiatal koromban nekem is mennyire szegyenkezni kellett az uralkodó keresztény jelszavak miatt, melyeknek dekórumait annyiszor használták fel a háborúk, a kizsákmányolás, a képmutató bűnök leplezésére. És a történelem tanúsága szerint nem volt ez másként régebbi korokban sem.

Krisztus megjövendölte tanítványainak, hogy üldözni fogják őket s hogy „eljön az óra, mikor aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz vele Istennek. Így fognak veletek bánni, mert nem ismerik sem az Atyát, sem engem” (Jn 16,2—3). Kemény, végletesen fogalmazott szavak. De vajon szabad-e azokat mindig csak úgy értelmeznünk, hogy minket, az ártatlanokat üldöznek majd az Isten ellenségei? Nem arra figyelmeztet-e, és pedig talán leginkább a mi századunkban Krisztus szava, hogy üldözöink, akik „megölnék” vagy általában csak megvetnek, háttérbe szorítanak, lenéznek, megmosolyognak, távortartani igyekeznek az ifjúságtól, a tömegkommunikáció lehetőségeitől, azok nem feltétlenül az ördög ügynökei, hanem sokszor éppen hogy jószándékú emberek, vagy éppen a mi hibánkból, a mi hazug magatartásunk miatt, emberi ügyefogyott szavaink miatt fordulnak ellenünk, ezzel vélvén szolgálatot tenni Istennek, akit ők sokszor másként neveznek, éppen azért, hogy megkülönböztessék a mi magatartásunkban meglátott ópium-istentől, porkoláb-istentől: nevezik emberszeretetnek, a dolgozók osztálya szolgálatának, testvériségnek, haladásnak, a világ békéjének. Jó volna előbb lelkiismeretvizsgálatot tartanunk s nem azzal kezdeni imánkat: Uram, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember... mint itt ez a vámos is! (Lk 18,11). Ha ehelyett megalázkodva bűnbánatot tartunk Istenünk előtt, akkor megigazultan találkozhatunk nem keresztény testvéreinkkel. És akkor nem fogjuk magunkat rosszul érezni a mi XX. századi világunkban, s akkor azok, akik a maguk másként nevezett Istenüknek akarnak szolgálni, ezt nem azzal vélik majd tenni, hogy ellenünk törnek. Ha fanatikusok és képmutatók törnek ellenünk, ezen nem kellene szegyenkeznünk s csüggednünk. Erre az esetre valóban áll Krisztus szava a Hegyi Beszédben: „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyek országa. Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket és minden rosszat rátok fognak” (Mt 5,10—11). Am ez a boldogság nem jár nekünk, ha a mi hibánkból nem ismerik üldözöink sem az Atyát, sem az Urat, s így nem is ómiattuk, hanem torzképük miatt gyaláznak és üldöznek. Rajtunk áll, hogy minden más világnézetnek legalább „hívői” előtt ne gyalázzatra, hanem barátságra és tiszteletreméltó színen álljunk. Meg kell mondanom, én nagyon jól érzem magam marxista vagy polgári humanista barátaim között, jobban megértjük egymást, hívő a hívővel, mint fanatikus vagy éppen képmutató keresztényekkel. Természetesen a másik oldalon szintén vannak fanatikusok és vannak farizeusok. Ezekkel legfeljebb *modus vivendi*, de nem együttműködést lehet keresni. Még ezt sem, persze, a cinikusokkal, a sehová sem tartozókkal vagy a gyűlölet megszállottjaival. Azokkal, akiknek semmi sem zent, akik könnyedén veszik a háború rémét, akik még mindig alacsonyabb rendű fajokról, gyűlöletes népekről beszélnek, akik anyagi javakat mindenáron hajszolva erkölcsükben materialisták. Az ilyen szellem ellen harcolni, a háború, a nyomorúság és az elnyomás, a tudatlanság és a kizsákmányolás, a cinizmus, a harácsolás és a naplopás ellen, nemde közös feladata mindenkinek, aki valamiként „hívő”, akár keresztény, akár marxista vagy polgári humanista? Ahhoz azonban, hogy az ilyen értelemben vett egy oldalon állás nyilvánvalóvá legyen, ehhez kell éppen a dialógus.

S mi lesz hát ennek a haszna? Persze nem az, hogy egyik fél megtéríti a másikat. Nem mintha a térítés önmagában véve valami kárhozatos dolog volna. De a megtérés Istenhez, sohasem lehet emberi mű. Hogy mikor milyen érvekhez vagy élményekhez kapcsolódva adja meg az Úr valakinek a megtérés kegyelmét, azt mi nem tudjuk megállapítani. A mi feladatunk a dialógus során nem a térítés, hanem a tanúságtétel. Es ennek akkor is megvan a jelentősége, ha nem követi megtérés. Éppen a XX. század második felében elmondhatjuk, hogy például marxisták és keresztények között világszerte nagyfokú közeledés történt. Tulajdonítsuk ezt bár mi, keresztények a Gondviselés művének, a marxisták pedig történelmi szükségszerűségnek, bizonyos, hogy emberi szemmel nézve annak a következménye: mindkét fél kénytelen volt foglalkozni a másik nézeteivel, tanításával s ennek során mindegyik oldalon elmélyült és fejlődött a saját elgondolások értelmezése: emberi síkon más lett a század második felének a kereszténysége, mint a század első felében volt, s más lett a marxizmus is, lehetővé vált a párbeszéd, sőt nem egy síkon az összefogás, anélkül, hogy lényeges elveiből bármelyik fél bármit feladott volna. Persze, ez valóban kicsit történelmi szükségszerűség volt — a Gondviselés műve —, hiszen századunk problémái, az ember, az emberiség problémái nem tehetők közönyössé egyik világnézet igazi képviselőjét, én úgy szeretem mondani, „hívójét” sem. A kereszténység éppúgy megtagadná lényegét, mint a marxizmus, ha közönyös maradna az emberrel szemben. S magunkba nézve, mindkét oldalon volt okunk saját hibáink javításával törődnünk.

1944-ben az ország- és népszűző önkény idején az ellenállási frontban összefonódtunk, nem kérdezőn egymás túlvilági hitét, elég volt akkor az a közös hit, amellyel a haza és az emberiség jövőjéért voltunk készek áldozni életünket. Történelmi szerencsétlenség, hogy ez az együttműködés a felszabadulást követő években nem összekovácsolódott, hanem megszakadt. Ne keressük most ennek okait (ha magunkba nézünk, bizonyos, hogy ott is elegendő okot találunk rá). Örüljünk inkább annak, hogy Magyarországon állam és egyház, keresztény és nem keresztény társadalmi erők kölcsönös viszonya a konfrontáció helyzetéből a tolerancia állomásán át, az útkeresés bizonytalanságán keresztül végre a koegzisztencia horizontja felé halad. Ezt majd akkor érzük el, ha nemcsak a fanatikusok vetélkedése lesz a múlté, hanem a képmutatóan udvariaskodó mellébeszélés is (nagyon jó úton vagyunk erre felé), s igazán kibontakozik hívőnek hívővel való párbeszéde. Hiszen ahogy jeles marxisták — Lenin nyomán — megállapították (s most *Miklós Imre* államtitkár, az Egyházügyi Hivatal elnöke cikkeiből idézem): „A fő választóvonal nem a hívők és nem hívők (ti. Istenben hívők és Istenben nem hívők) között húzódik, hanem a szocializmus hívei és ellenfelei között”. A marxista társadalomtudomány azt tanítja, hogy a vallás is történelmi kategória lévén, egyszer majd megszűnik, amit mi természetesen nem tartunk lehetségesnek. Hiszen Krisztus Urunk megígérte, hogy velünk van mindennap, a világ végezetéig, s a kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy ő nemcsak az Alfa, de az Omega is, nemcsak a kezdet, hanem a vég is. A XX. század nagy keresztény látnoka, *Pierre Teilhard de Chardin* igyekezett ezt a szentírási gondolatot lefordítani a modern világ természettudományos nyelvére is, az Omega-Krisztus víziójában. Mindennek persze semmi köze bármiféle „keresztény politika” végső győzelmébe vetett hithez. Krisztus a politikai messianizmust kategorikusan visszautasította, akár a Nagy Kísértő csábította erre, akár a rajongó tömegek. Még egyszer hangsúlyozni kell: *nem uralkodni akarunk, hanem szolgálni*. Isten Országá nem e világról való, habár ebben a világban is működik, belülről igyekezvén megszentelni minden ideológiát, ami csak ott eleve reménytelen, ahol a kizsákmányolás, az elnyomás vagy a fasiszta népiirtás vadállati „erkölcs” uralkodik. Ezekben csirája sincs meg az Isten Országának. Mindenki másnak azonban, *II. János Pál pápával* együtt, kitárt karral, mondhatjuk a biztató és bizakodó szavakat: Ne féljetek Krisztustól! Ő nem fenyeget egyetlen igaz gondolatot, egyetlen becsületes szándékot sem, sőt, hitünk szerint minden emberi érték Benne tud és Benne fog kiteljesedni. A vallás jövőjét tehát, természetesen, különbözőképpen képzeljük el. Marxista vezetőink s a párt ideológusai is azonban a vallásos világnézet fennmaradásával még hosszú generációkra számolnak, s a vallás elhalását lényegileg olyan távoli jövőbe teszik, mint az állam elhalását, ami szintén marxista tanítás. Addig a pártnak sem az az

érdeke, hogy ellenséget csináljon a keresztényekből, hanem az, hogy barátokat, a szocializmus barátait, ami éppen nem utópia. Van tehát mindenképpen időnk és okunk a dialógus folytatására.

Es az ilyen dialógust a mi szempontunkból bátran apostolkodásnak is nevezhetjük. Hadd hivatkozzam a Világegyház áprilisi imaszándékára: „Imádkozunk, hogy a keresztények a marxistákkal folytatott dialógusban megőrizték azonoságukat!” Hozzáteszi a Magyar Kurír közleménye, hogy nyilvánvalóan a marxisták is azt várják el tőlünk leginkább, hogy ne csapjuk be őket magunkkal. Elegük van a hamis keresztényekből, szeretnének minél több igazi krisztusi embert látni. Sokkal könnyebb lenne az ő dolguk is, ha nyugodtan számíthatnának rá, hogy a keresztények igazán keresztények, nem pedig csak címkézés szerint. Marx ateizmusával olyan istenfogalomra reagál, amelyet nekünk keresztényeknek Marxnál is jobban el kell utasítanunk. Eddig az idézet a Magyar Kurír alapján (1979. március 27., 156. o.).

Az első keresztény századokban is folyt ilyen jellegű apostolkodás: igazolni a pogányok előtt, hogy a kereszténység nem ellensége a profán társadalomnak és rendnek, hogy tevékenysége hasznos, hiszen híveit becsületes munkára, tisztességes családi és polgári életre neveli. Ennek az apostolkodásnak éppen egy világi hívő, *Szent Justinus* volt a legnevesebb képviselője. Sajnos, ez az apostolkodás, ez a dialógus akkor eredménytelen volt. Történelmi korlátainál fogva a római állam nem tudta felismerni, hogy létét éppen a kereszténység terjedése, virágzása menthetné meg a barbársággal szemben, a keresztényüldözés viszont aláassa alapjait. Csak későn és hibás koncepcióban született meg ez a felismerés, Konstantin idején. Ma mintha fordítva, a keresztények nem tudnák sokszor megérteni, hogy Krisztus nem e világból való országának építése is csak akkor lehetséges, ha kivesszük részünket, a nem keresztényekkel közösen, a földi világ építéséből. Talán még nem késő megtalálnunk ezt az utat, s'ebben éppen a nem keresztények segíthetnek minket. Persze, elsősorban éppen azzal, ha megadják az igazi és teljes lehetőséget az együttműködésre. Ennek a másik oldal számára is meg lesz az előnye: az egyre nyitabb légkör, a hívő keresztények őszinte felismerése, hogy minden vonatkozásban egyenrangú polgárok ebben az országban s ezért, ha őket senki sem tekinti ellenségnek, ők ugyan miért éreznék magukat annak. Mert ahogy *Szennay András* írja egy, a külföld tájékoztatására idehaza idegen nyelveken kiadott műben: „Lehetetlen békét teremteni olyan emberek között, akik bensőjükben aggodalmasak. Szükséges, hogy senki se láthassa veszélyben jogos törekvését, hogy megismerje az igazságot. Hogy mindent elmondhasson tisztességes emberként, és mindent meghallgasson, amit fontosnak ítél élete alakításának, vagy a közös életnek a szempontjából.” A dialógus feladata ez — s az is, hogy megvizsgálja, valóban elhárult-e már minden akadály a szabad kapcsolatok útjából. Nem győző és legyőzött párbeszédre van szükség, hanem az igazság együttes keresésére.

Meg kell mondani; a keresztények közül sokan még mindig abból indulnak ki, hogy a nem keresztény világnézetet valló társadalomban nem lehet szó igazi vallásszabadságról, hogy tehát a legyőzöttek pozíciójában vannak. Ebből az érzésből aztán az következik, hogy a keresztény vagy vegyen tudomásul mindent szó nélkül (jóllehet bátran kellene szólania), vagy pedig, hogy rejtve kísérelje meg élni keresztény életét. Mondanom sem kell, hogy mindkettő veszedelmes: nemcsak az egyházra, de a másik félre is. A hízelt átkeresztények éppúgy nem dialógusképesek, mint a rejtőző szektások. Az együttműködés, a Hazafias Népfőnt helyes útja egyik sem lehet. Mindaddig azonban, amíg a kényes kérdéseket kerülgetjük, Szkülka és Kharübdisz zátonya fenyegeti az egység hajóját.

Természetesen nem arról van szó, hogy a keresztényeknek egyoldalúan további jogokat kellene követelniük. Valójában *Alkotmányunk* biztosítja a teljes vallásszabadságot, s rajtunk is múlik, hogy ez a gyakorlatban hogyan érvényesül. Egy ifjúsági katekézisen egyik fiatal megkérdezte: mit jelent az Alkotmány biztosította vallásszabadság? Valami olyasféle választ kapott — egy másik fiatal-tól —, hogy ez csak szigorúan véve a templombajárás szabadságát jelenti, még azt sem mindenkinek és mindenütt. Ennek a felfogásnak persze jogi alapja nincs, ha létezik is az egyház tevékenységét némely tekintetben még méltánytalanul korlátozó, hiszem, hogy csak a múltbéli szembenállás idején megokolható és nem az Alkotmányból forraszó előírás s ilyen gyakorlat, aminek módosítását kér-

ni indokoltnak tűnik. Addig is vegyük komolyan a vallásszabadságot, higgyük el, hogy az Alkotmány azt valóban biztosítja számunkra. De tartsuk azt is szem előtt, hogy az, mint állampolgári jog persze sohasem választható el az állammal, a társadalommal szembeni kötelezettségektől. Legyünk — és pedig nem kényszerű engedelmességből — hű fiai szocialista magyar hazánknak, s akkor magától értetődően hangsúlyozhatjuk bárki előtt, hogy mint keresztények is meg kell hogy találjuk benne a helyünket. A nehézségeket és ütközéseket, melyek általában nem is elvi s nem legmagasabb személyi szinten merülnek fel, nem letagadni kell, hanem megoldani. Ehhez azonban a másik oldal világnézeti pozícióját is ismerni kell, méltányos érdekeit figyelembe venni. Ez is olyan követelmény, amelynek sokszor jobban felelnek meg a világiak, neveltetésükből, tanulmányaikból és a világban élésükből kifolyóan. Ők jobban ismerik már a gyakorlatban azt, amit *Aczél György* így jellemez egyik cikkében: „Könnyebb azt a polémiát megoldani, amely ugyanazt az utat választó emberek között merül fel s nem pedig ellenségek között... Mert — és ezt ugyancsak *Aczél György* írja — a mi szocialista életünkben a probléma nem egyszerűen az, hogy meg kell adni Caesárnak azt, ami Caesaré, de az, hogy mindenki elfogadja: aktívan kell szolgálnia a közösség ügyét”. (Az idézetek ugyanabból a könyvből valók, mint az előbbi Lékai, Szennay és Nyíri idézetek.) S ha így van, akkor nem kell félni kimondanunk, hogy vannak problémák, melyekre még nem találtunk megoldást. Az említett, 1978-ban, a Corvina által kiadott könyv (*Ensemble pour une bonne cause*) ezt is elismeri. Ebben olvasom *Cserhádi* püspök szavait is: „Bizony előfordul még, hogy egyes alantasszervek most is másodrendű lényeknek tekintik a keresztényeket.” Holott ugyanebben a könyvben sorolja fel például *Miklós Imre*, mi is lehet, többek között, a keresztény hozomány a közös társadalmi célok megoldásához, miben várja ő a keresztény segítséget: a béke védelme, a családi kapcsolatok szilárdítása, a nemzedéki ellentétek enyhítése, a szocialista jellegű nemzeti egység ápolása és erősítése, a társadalmi tulajdon védelme, a humanista eszmék terjesztése, a hazaszeretet, a becsületes munkára buzdítás, a bűnözés elleni harc, a haladó hagyományok és a kulturális örökség ápolása. És azt hiszem, ez a felsorolás még nem is teljes.

Igen tisztelt Választmány! Szeretném, ha a most felsorolt értékek élesztésében Társulatunk is hathatósan részt venne, kiadványaival és a szokásos negyedévi előadásokkal is, előkészítve és támogatva ezzel az egyházon belüli fokozott párbeszédet éppúgy, mint a keresztény-marxista párbeszédet. Szeretném, ha a Társulat az ilyen irányban elkötelezett katolikusok öntudatát, felelősségét és aktivitását mindinkább növelni tudná. Kérem, hogy a Társulat tagjai erre vonatkozó gondolatainknak a Társulaton belül s azon kívül is bátran adjanak hangot, hogy így egymást gazdagítván, valóban gazdagítani tudjuk egyházunk és szocialista magyar hazánk közéletét.

Igen tisztelt Választmány! Hadd fejezzem be bemutatkozó beszédemet a prózánál magasabb szinten, egy *Radnóti Miklóstól* vett idézettel. A most hetven éve született költő a *Nyolcadik Ecloga* soraiban egy világi apostol, Náhüm próféta ajkára ezeket a szavakat adja:

*Próféták s költők dühe oly rokon, étek a népnek,
s innivaló! Éihetne belőle, ki élni akar, míg
eljön az ország, amit ígért amaz ifjú tanítvány,
rabi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
Jöjj hirdetni velem, hogy már közelít az az óra,
már születőben az ország. Hogy mi a célja az Úrnak, —
kérdém? lásd az az országot...*

Ez a vers is elhangzott a Radnóti emlékére rendezett szavalóverseny döntőjében, hatalmas sikerrel, s a zsűri elnöke, *Vas István* költő, aki egyszerre tud keresztény és szocialista lenni (akár Radnóti), arra mutatott rá, hogy „az az ország” mindkét világnézeti ember szemében jelenti azt, amiért érdemes élni.

Hozzáteszem: nekünk, keresztényeknek azt is, amiért érdemes, és Isten kegyelméből szabad örökké élni.

S ugyan mi lehetne igazabb apostolkodás, mint azoknak, akik csak az egyik országról álmodoznak, felvilágotlani azt a másikat is, nem mint emennek gátját vagy riválisát, de mint segítőjét.